

Дві зустрічі

Аркадій Яворенко

Сидів наче в отупінні, зайнятий виключно своєю папіроскою, пристрасно втягуючи дим. Не дивився перед себе, не бачив палких, повних жаги поглядів, звернених на себе. А може, й боявся дивитись, щоб не побачити перед собою якихось дивоглядів з цегляними устами, з лицами, обваляними вапном, з чорними черв'яками замість брів з шовковим волоссям. Чув голос жіноцтва довкола себе, та не чув у тому голосі ніжного подиху, який є у весняному леготі... не чув у ньому весни. Розмова дихала жаром розпеченої літом пустині, щось кричало: "Утікай, утікай! Тут не місце тобі!"

- Ну, і варто було на них ждати, вірності їм доховувати! - заскреготіла одна з дівчат. — "Чекай, - казали, - поки вернемося з війни". А з війни не верталися домів, тільки волочились десь на еміграції. Студії, мовляв, кінчаємо, і знову ждали, аж діждались. Вернулися наші голубчики домів, та якісь без життя, напівстарці. Замість чару кохання принесли нам поважні розмови про кров, гармати. А нам не цього треба.

- Дай спокій, - перебила друга. - Як же ж їм спромогтись на молодечий запал, як вони розсіяли свою молодість попід плоти та попід перелази?

- Еге ж! - і третя собі. - Говорять про свої переживання, свої страждання десь там в окопах, на фронтах. "Здоров'я наше з'їли фронти". Тимчасом не там вони потратили здоров'я, а по каварнях і барах. Чи не так, пане поручник-інжинір? Ось ви з нами й розмовляти нераді, - до інших привикли!

Насилу відповів:

- Трохи ваша правда, що до інших привик. Хоч, може, влучніше буде сказати, що назагал відвик від жіночого товариства. На фронті жіноцтва не було, в лазаретах були, та вони крутились не біля нас, малогрошовитих. Ми, бідні емігранти, могли тільки зідхати до дівчат, бо ні одна на таких голодняків не дивилась! Та й, правда, за наукою не було часу на дівчата.

- Гай, гай! Хтось би вам вірив. Удаєте тільки такого святого. Чей же, не скажете нам вірити, що за весь час воєнної хуртовини не мали знайомости.

- Певно, що не можу цього сказати. Часами бували навіть такі дивні зустрічі, що й донині чоловік їх згадує, а такі гарні, що про них нерадо згадувати при сторонніх, просто тому, щоб того спомину не профанувати.

- О, то вже конче мусите нам розказати бодай про одну таку зустріч. Щось вже там дуже пікантного мусіло бути, коли екс-офіцер ще й тепер з таким зідханням про все те згадує!

Просили так, що нарешті згодився оповісти. Може, не так їх слова заохотили його, як якась туга за минулим, якась потреба пригадати собі щось, що було сильним контрастом до сьогочасного. Закурив нову папіроску та почав...

При кінці 1916 року приділено нашу дивізію до німецької армії на Литві. Німці не задоволились самою механічною учбою, але хотіли тим частинам, що були до них

приділені, влити німецького бойового духа, німецький вишкіл, німецьку дисципліну. Тому всі похідні курені, що приходили на доповнення дивізії, мусіли перейти німецький вишкіл. Ось так із похідним куренем я попав на Литву.

Було це в останніх днях листопада, як ми вивагонувались на двірці в Ковлі, чи – як тепер кажуть – Кавнас. Було доволі холодно, налітав сніг і мимохіть дзвеніли у вухах слова пісні Лепкого про осінь. Та не було часу довго роздумувати над тим. Курінь скоро став у строю і помаширував за ріку, в село Понемон. Тут ми розташувались у давніх московських касарнях. Хоч прийшли ми коло півночі, ранком треба було йти на вправи. Ми відбули тоді скорий марш до форту колишньої твердині Ковно. Ледве вернулись і пообідали, знову почалась муштра на подвір'ї касарні.

Утома робила своє. Ми відчували мимохіть якусь нехіть до прусаків, що перебрали команду над нами та відразу так гостро взяли до нас. Ця нехіть була причиною, що ми з радістю помічали, з яким невдоволенням дивиться цивільне населення на німців. А мали вони причину до невдоволення. Росія обмежувала людей політично, але їсти було що. Тепер німці перевели з залізною послідовністю харчеві обмеження так, як і в себе вдома. Належний пайок кожен дістав, але навіть і за гроші нічого більше. Тим-то цивільне населення, що звикло добре відгодуватись, з тугою згадувало давні, добрі часи, мимохіть зв'язані з Росією.

Як скінчилась муштра, хотілось піти десь далеко від касарні, де не було чути розмов про військові події та військо.

Не чекаючи вечері, я вийшов з касарні. Зараз за дорогою світив ясними вікнами Зольдатенгайм. Я минув його скоро, щоб не бачити пруських вояків, які наповнювали всі його кімнати, попиваючи чорну каву та покурюючи товсті цигари. Я йшов примерзлим болотом геть поза село і, здається, був би довго так ішов, якби не холод, яким повіяло від ріки. Тоді я завернув назад у село. Помалу йдучи, я став заглядати у вікна. Всі домики тої маленької оселі замінились тоді у свого роду каварні. Скрізь по хатах сиділо повно прусаків, місцями видніли вже й австрійські однострої, гомін голосної розмови доходив аж на вулицю.

"А, до чорта! – заляв я під носом. – Ніде й місця вільного"... І хотів уже вертатися до касарні, коли чомусь таки вступив до найближчої "каварні". Досить велика кімната була заповнена підстаршинами німцями, які голосно розмовляли між собою і зачіпалися до здорової, гарної білявки. Я козирнув присутнім і пішов відразу у кімнату ліворуч.

Кімната була досить маленька і майже порожня, освітлена олійною лампою. На середині стояв стіл, застелений якоюсь капою, у печі весело гудів огонь. За столом сиділа якась постать, звернена плечима до дверей. По чорнім кучерявим волоссі, дбайливо причесаним, я пізнав жінку. Вона шила і стиха поспівувала без слів.

Випростувавшись, я сказав:

– Здрастуйте!

Чому я заговорив по-московськи, сам не знаю, була це, мабуть, психічна реакція проти німців, яких було скрізь повно. Та саме цей привіт зробив добре вражіння на

незнайомій. Вона скоро встала з крісла і веселим голосом відповіла:

- Здрастуйте, здрастуйте!

Я помітив, що вона вимовляла властиво: "здрастуйче", себто по-білоруськи. Але її радість змінилась нараз у здивування, як побачила мій однострій. Не бачила ще австрійських вояків і не могла збагнути, хто я такий, але не менше здивувався я сам.

"Мрія чи дійсність?" - майнуло мені в голові. Переді мною стояла дівчина вище середнього росту, гарна, як Мадонна пензля Муріллйо. Її личко мало в собі щось екзотичного, це був якийсь нетутешній тип, краса її була така небуденна, що в першій хвилині я не міг собі зясувати, що розбуджує моє захоплення.

Вона опанувала себе скоріше. Мабуть, помітила, яке вражіння викликала її краса, і почувалась, як володарка.

- Ви російській? - спитала.

- Ні, я українець з австрійської армії, - відповів я якомога спокійніше і назвав своє ім'я.

Розмова йшла по-московськи. Вона відважно поступила крок вперед і, простягаючи руку, сказала:

- А я Анна Сітняківська. Сідайте, будь ласка. Отже, ви не германець і не російській?

- Ні, я українець.

- Себто, як кажуть російські, ви хахол?

- Еге ж, хахол, як кажете. А ви ж російская?

- Бачите, це трудно сказати, що я таке. Я розмовляю білоруською. У школі говорила по-великоруськи. А з національності я й сама не знаю, хто я. Мій батько з білорусів, а мати циганка. Я тепер властиво білоруска.

Говорила легко, спокійно, з маленькою домішкою веселости в голосі. По висловах знати було, що це інтелігентна, освічена особа, яка рада, що зустріла інтелігента.

Я став аналізувати її красу. Вона мала в собі справді дещо з циганки. Чорне, як крук, з природи кучеряве волосся, дуже делікатний овал лиця, добре розвинене підборіддя (ознака рішучості), під луками брів - темно-сині очі, майже чорні, затінені довгими віями.

"Це вже по батькові, - подумав я, ці сині очі... гм... і ніс правильний, і уста прекрасні... досить вузькі, певно, трішки злісниця... а все ж чудова, прекрасна..."

Вона помітила, що я її обсервую. Її смагляве личко вкрилось легеньким рум'янцем. Не належала до несміливих, видержала відважно мій погляд. Мабуть, помітила мій подив і моє захоплення її красою. Легко і привітно кивнула головою, наче хотіла сказати, що приймає мій підданчий поклін.

Я почував, що конче треба виправдати свою візиту, але вона перебила живо. Вона ж розуміє, як мені прикро в касарні, як остогидло військо та військові розмови. Це не її власна кімната, господарі тільки її знайомі, вони захистили її на цей тяжкий час, бо їй нікуди їхати. Батьківський дім знищений, мати померла, а батька інтернували москалі. Він почувався білорусом, і тому був "неблагонадійним". Тепер вона живе у домі тих жидів, що колись були шинкарями у її селі коло Мінська, та дожидає, коли війна

скінчиться, аж батько з заслання вернеться, дім відбудує. Почувся смуток в її голосі, коли так оповідала про своє життя, але сильна її вдача не піддавалась.

- Ну, та я це плету вам усячину, а ви, певно, напились би чаю. П'єте чай чи каву? - заговорила весело, наче проганяючи попередні думки.

- Але ж не трудіться! Я зайшов просто тому, що забаглось побачити когось з мирного населення, побалакати з ним...

Вона перервала мені:

- Будете моїм гостем! - а те "моїм" сказала з притиском так, що відразу роззброїла мене. - П'єте чай? Гарно! - говорила скоро, не ждучи на мою відповідь. - Я, бачите, не вмію пити кави так, як германці. Здається, биття серця від того дістала б.

Принесла на таці дві склянки чаю та бублички. Застелила стіл обрусом, і ми, попиваючи чай, далі розмовляли. Вона перед війною скінчила шосту класу гімназії у Вильні, а я був по матурі. Я мусів розказати їй все про свою родину, про відносини в нас, про наші національні змагання.

Україна не була для неї незанимким краєм. Як білоруська патріотка, вона знала про Срезневського, білоруса, що вніс свою пайку для української культури.

- Чи ж не дивно воно, що ми обоє москалів не любимо, а між собою говоримо по-московськи? - сказала вона нараз. - Знаєте, говорім між собою у своїх рідних мовах. Ми, певно, порозуміємось, тим більше, що вам і так трудно говорити по-московськи.

Я згодився. Вона говорила по-білоруськи, я по-українськи, і ми розуміли одне одного знаменито. В неясних місцях серце було нам за перекладача.

Серед розмови ми й незчулись, як прийшла дев'ята година. У касарнях затрубіли на "спочинь", я зірвався.

- Невже це вже дев'ята? От і засидівся!

- Шкода, що мусите відходити, - сказала так просто, щиро.

- Зате, як дозволите, я прийду завтра по службі.

- Ні, не дозволю, а вимагаю слова, що прийдете! Слово?

- Приказ! Слово, - сказав я радісно, але попрощатись не було так легко, як здавалось. Щось наче держало мене в тій кімнатці. Я помалу застібував гудзики плаща, приперізував пояс з багнетом, не спускаючи при цьому очей з Анни. Ох, як хотілось узяти в обійми ту дівчину! Вона, здається, відчула мої думки. Але ми не сказали ні слова.

Сумежна кімната, перед хвилиною наповнена німецькими підстаршинами та жовнірами, опустіла. Шинкарки вештались, збирали посуд, дзвеніли склянками. Гомонів веселий сміх і дотепи шинкарок. Я склонив голову перед Анною, не знаючи, як саме її прощати. Вона сама вибавила мене із клопоту, подаючи мені обі руки нараз, одну з них я поцілував.

- До завтра, жду! - сказала мені, і я вийшов.

Жидівочки здивовано поглядали на мене, коли я переходив через шинок. Мабуть, не знали, що я ще досі сидів у Анни.

На другий день я став наче не той. Та й день трапився гарний, святочний. "Хто

вчора вмер, нині кається!" – жартували стрільці. А мені здавалось, що все до мене наче всміхається: і небо, і сонце. Навіть касарні виглядали менше похмуро. Того дня я мусів бути дуже добрий для своїх підвладних, бо й вони до мене всі наче всміхались, якимось охоче виконували мої накази так, що навіть сотенний похвалив мою чоту. А все ж я з тугою ждав, коли скінчиться муштра. Ждав вечора... Як тільки зайшла сотня до касарень, я, не чекаючи на вечерю, зібрався до виходу. Товаришеві поручив, щоб заступив мене, як будуть стрільцям роздавати каву, а сам пішов, – ні, не пішов, а полинув...

Вона ждала на мене. Стіл був прибраний, шумів самовар.

Як давні знайомі, щирі приятелі, розмовляли ми зі собою про свої родини, родинні села, про своє дотеперішнє життя. Тільки про почування ми не згадували ні словечком. Не треба було. Про них говорили наші погляди. І знову поклик з касарні пригадав, що час нам розставатись. Хоч я мав право вернутися аж у десятій годині, та заки одягнувся, попрощався... проходило якої пів години.

І знову на прощання – дружній стиск руки, поцілунок у руку і: "До завтра!"

Три чи чотири дні тяглися такі відвідини. Дівчата-шинкарки покмітили, що їх льокаторка "має австріяка". Від них довідались про це мої товариші, які часом заходили до шинку. Брались "натягати" мене, але мені було це байдуже! Я мав весну в душі, нікому тоді лиха не бажав, увесь світ рад був обняти.

Ранком п'ятого дня ми не вийшли на муштру. Казали нам пакувати свої речі, а в годину пізніше ми вийшли на подвіря у повному виряді. Тут, уставлені лавами, ждали ми яку годину. "Що сталось? Чого ми ждемо? Чому в повній зброї казали нам вийти?" – такі питання без відповіді кружляли між вояками, що тратили терпець від довгого вичікування.

Мене томила інша думка. Як вирватись, щоб попрощатися з Анною?... Я знав, що від'їдемо, бо бачив, як перед нами вимаширував один відділ зі старшиною. З кожної сотні приділено до того відділу одного підстаршину та десят'ох вояків. Я почув, як курінний комендант казав старшині, що має на стації перебрати ешелон і приготувати розташування куреня в ньому. Ми виїздили. Куди? Бог вість!

Нарешті й ми рушили. Дудоніла замерзла земля під ударами закованих черевиків тисячі людей, важко дзвеніли колеса бойового обозу. І так ми минули село. Перед мостом якась зупинка, стоїмо... Нараз кличуть мене до сотенного команданта. Голошусь у нього, а він каже мені:

– Наш рахунковий ще дуже недосвідчений чоловік. Боюсь, чи не забув він чого там у канцелярії, а сам я не мав часу перевірити. Піди та перевір! Здоженеш нас на двірці. Ми виїдемо аж коло полудня.

Який же я був вдячний йому за цей приказ! Як я летів скоро до касарні! Правда, сотенний не помилився. На вікні нашої давньої канцелярії стояла одна течка з рахунками. Я чимскоріше вхопив її та побіг до шинку.

Анна не знала ще нічого про наш відхід, бачила, що ми маширували, але гадала, що то тільки вправи. Застукавши до дверей, я почув нерішучий голос:

- Увійдіть!

Вона дуже здивувалась, побачивши мене в повнім бойовім виряді. Була ще в ранньому халаті і капцях на босих ногах, але не звертала на це уваги, тільки любо всміхнулась і простягла, як звичайно, мені обі руки.

- Анно, - я промовив з жалем, - ми відходимо. Я заскочив на хвилину попрощатися з вами. Тому даруйте, що так зрана і не в пору прийшов.

- Ви завше в пору, не потребуєте оправдуватись. Але чи справді відходите? Скільки ще маєте часу?

- Чверть години.

- Так хоч на ту хвилинку розгостіться. Може, вже не так скоро побачимось...

Я скинув шолом і шапку, відложив кріс. Тоді взяв її за руки та, дивлячись в очі, спитав:

- Чи вірите, що хоч не скоро, а все ж побачимось? Чи я зможу шукати зустрічі з вами?

- Очевидно, що вірю! - сказала спокійно та ніжно. - Ви ж любите мене, Андрійку (перший раз назвала мене по імені), і ви знаєте, що я...

- Що ви?

- І я вас люблю...

Перший поцілунок злучив наші уста та перервав дальшу розмову...

Чи ви знаєте, що таке перший поцілунок з коханою дівчиною тоді, як обоє молоді, ще дуже молоді! Тоді, як серед зими весна в їх серцях! Скільки в ньому ніжності! Скільки якогось надземного, величного чуття! Ех-ех! Та що про це говорити! Пощо згадувати?...

На прощання я повісив на її шиї срібний медалик, що його дістав від сестри, йдучи на війну. Хай він, мовляв, замість мене тулиться до твого серця. В мене на пальці заяснів її перстень.

Ми обіцяли писати одне одному якнайчастіше. Ще один поцілунок, ще одне дружнє стиснення рук... і я пішов здоганяти свою сотню.

Що вам ще оповісти про це?... Ми писали до себе часто. Її листи були для мене єдиною потіхою серед воєнних трудів.

Нашу дивізію перенесли небавком до Румунії, потім на італійський фронт. Переїджаючи туди, я чув якийсь дивний неспокій. На мої два останні листи я не мав від Анни ніякої відповіді. Що могло статись? Я знав, був того певний, що вона була мені вірна. Але чому не пише?... Відповідь на це питання я дістав уже на італійському фронті. Писала одна з жидівочок-шинкарок, що в них мешкала Анна.

Два п'яні підстаршини посварились у шинку та почали стріляти. Одна куля перебила двері, що напроти них сиділа Анна, і влучила їй у живіт. Не було рятунку. Третього дня Анна вмерла. Перед смертю наказувала, щоб не посміли зняти з неї медалика, з яким не розлучалася, та щоб повідомили мене про її смерть.

Ось така була моя перша зустріч з дівчиною на війні. Тепер кілька слів про другу зустріч.

Десята італійська офензива над Ізонцом була на нашому відтинку дуже кривава. Був це вже не ряд боїв, а радше безупинна різня, ятки з людським м'ясом. Людина почувалась там серед експльозій гранат і мін такою маленькою, такою бідною, що заєць, оточений і цькований псами міг би бути добрим його образом.

В таких випадках має людина, очевидно, одну тільки думку, як зберегти єдину любов: любов життя. Серед того затиралися в пам'яті образи всіх дорогих осіб, наче їх ніколи на світі не було. Всі думки були зосереджені в тому напрямі, щоб знайти кращий сховок, щоб серед такої різанини не дати себе забити, не впасти.

Я забув чи радше не думав тоді про Анну...

Коли скінчилась офензива, наша сотня змаліла до одинадцяти. Поповнивши її новачками, перекинули до резерви корпусу, а незабаром ми станули обозом у лісі в Італії, розложили шатра та спочивали.

Був чудовий ранок у перших днях серпня. Від позицій на Монте Санто, Сан Габріеле та Водіче нісся гомін сильної канонади.

- Починається одинадцята офензива, - каже хорунжий Фіяла.

- Еге ж! - відповів хтось. - Це вже другий день б'ють барабанним вогнем. Десь нині ввечір буде вже піхота пробувати йти в наступ.

- Цікаво, - додав я, - чи ця офензива буде така кривава, як попередня?

- Го-го! Там старі вояки, не дадуться легко.

Ясно було всім, що нас у резерві довго не будуть держати. Кожної хвилини можуть кинути в якесь zagrożене місце. А підходити до позицій серед барабанного вогню - це непереливки. Вже краще сидіти в перших окопах.

Отак ми собі розмовляли, коли нараз мене щось наче підірвало з місця. Стежкою йшла дівоча постать. Була вбрана так, як усі молоді словінки і несла на голові кіш винограду. Ліву руку сперла на бедрі, правою піддержувала кіш. Ішла ритмічним кроком, маєстатично, як королева... Розмови нараз змовкли. Очі всіх слідили ритмічний рух її тіла, одягненого в легку, обтислу одягу, яка обрисовувала будову тіла.

Та не на хід, що, мов танок, причарував усіх, - не на те я дивився. Свій погляд я утопив в її обличчі, в її очах... "Це ж Анна!" - говорило щось мені в душі. Не можуть бути у світі дві дівчині такі подібні. Це ж таки вона!

І я пив її своїм поглядом. Вона помітила чи відчула мій погляд, і наші очі зустрілись. Дивилась просто, як колись за столом у своїй кімнаті... І зближалась. Зі зворушення я був близький зомління. Я витягнув руку до неї та тремкими устами вишептав:

- Анно, Анно!

Чула чи не чула, не знаю... Перейшла мовчки попри фронт двох сотень. Всі стояли і водили за нею очима, як за комендантом на дефіляді... Минула останні ряди і зникла, тільки десь між деревами майорів її квітистий одяг.

- Ти куди? - спитав мене хтось.

- Іду за нею, - відповів я нервово та поквапився навздогін за своєю мрією.

Пішли за мною теж інші товариші, які не мали служби. Та хоч ми скоро йшли, а

навіть підбігали, ніде ми не побачили тієї дівчини. Пройшовши яких 3-4 кілометри, ми зрозуміли, що вже не здоженемо її.

- Гарна була, як царівна з казки, та й зникла, як у казці, - сказав хтось із товаришів.

Ми мимохіть презирнулися. Якись дрижаки пройшли по нас, хоч це був ясний, теплий день. Раптом звідти, де були окопи, які ми покинули, пролунав гучний гуркіт - то по наших позиціях біла ворожа артилерія. Ми мерщій вернулися до своїх. Та поки добігли, застали тільки гори вивернутої землі, повалені дерева і всю нашу резерву, вибиту вщент.

Врятувалися тільки ті, що побігли разом зі мною за примарною Анною.

З того часу я не раз думав про цю дивну зустріч. Чи то Анна повела мене за собою, як загробна тінь, аби порятувати від неминучої смерті, а чи то була випадковість.